

İSAM YAYINLARI: 205
Prestij Eserler Dizisi: 3

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 99
Tıpkıbasım Serisi: 11

Kitabın Adı	: EL-CÂMÎ'U'S-SAHÎHU'L-MÜSNEDÜ'L-MUHTASAR MİN HADÎSİ RASÛLİLLÂH SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM SAHÎH-İ BUHÂRÎ – Tıpkıbasım
Musannifi	: Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim el-Buhârî (ö. 256/870)
Özgün Dili	: Arapça
Arşiv Kayıt	: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Murad Molla, Nr. 577
Proje Yöneticisi	: M. Suat Mertoğlu
Proje Koordinatörü	: Arafat Aydın
Giriş Yazıları	: Muhammed Mücîr el-Hatîb – Arafat Aydın
Çeviren	: Muhammed Beyler (Türkçe çeviri) – Abdullah Demirci (Arapça çeviri)
İmla	: İsa Kayaalp (Türkçe) – Mohamed Shahin (Arapça)
Bibliyografya	: İsmail Özbilgin (Türkçe) – Said Kayacı (Arapça)
Redaksiyon	: Halit Özkan (Türkçe) – Said Kayacı (Arapça)
Son Okuma	: Orhan Ençakar – Mustafa Demiray
Fihrist Hazırlık-Kontrol	: Arafat Aydın – Necmettin Azak – Ahmet Özer
Yapım	: Yüksel Yücel – Ali Haydar Ulusoy – Ender Boztürk
Baskı	: Karakış Basım Matbaa Amb. ve Rekl. San. Tic. Ltd. Şti. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi No: 1BF1, Zeytinburnu/İstanbul T: 0212 544 58 20 www.karakisbasim.com Sertifika No: 33820
Baskı Yeri ve Yılı	: İstanbul 2018
Baskı Miktarı	: 1. Baskı, 1000 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Library of Congress A CIP Catalog Record

Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim el-Buhârî,

Sahîh-i Buhârî - Tıpkıbasım, *el-Cami'us-sahihu'l-müsnedü'l-muhtasar min hadisi Rasûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem*

1. Hadis, 2. Buhârî, 3. Sahîh-i Buhârî, 4. Yazma Eser, 5. Tıpkıbasım, 6. Ebû Zer el-Herevî, 7. Endülüş

ISBN: 978-975-17-4116-5 (Tk.) 978-975-17-4117-2 (1. Cilt)

Copyright © İSAM. Her hakkı mahfuzdur.

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.

Bu baskıya dair bütün yayın hakları TDV İslâm Araştırmaları Merkezi'ne (İSAM) ve Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'na aittir. İSAM'ın ve Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

İSAM tarafından Erken Klasik Dönem Projesi kapsamında baskıya hazırlanmıştır.

TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)

İcadiye - Bağlarbaşı Cad. 40 Üsküdar / İstanbul

Tel. : +90 (216) 474 08 50

Faks: +90 (216) 474 08 74

yayin@isam.org.tr

www.isam.org.tr

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mh. Kanuni Medresesi Sk. No: 5 Fatih / İstanbul

Tel.: +90 (212) 511 36 37

Faks: +90 (212) 511 37 00

info@yek.gov.tr

www.yek.gov.tr

EL-CÂMÎ'U'S-SAHÎHU'L-MÜSNEDÜ'L-MUHTASAR
MİN HADÎSİ RASÛLİLLÂH SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM

SAHÎH-İ BUHÂRÎ

TIPKIBASIM

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Murad Molla,
Nr. 577'de Kayıtlı Nüshanın Tıpkıbasımı

(İNCELEME - FİHRİST)

İnceleme Yazıları

Muhammed Mücîr el-Hatîb

Arafat Aydın

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

مركز البحوث الإسلامية

CENTRE FOR ISLAMIC STUDIES

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gök kubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır. Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kahire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan

Cumhurbaşkanı

SUNUŞ

İslam dininin iki temel kaynağı vardır. Bunlar Kur’ân-ı Kerim ve Peygamber Efendimiz’in sünnet-i seniyyesidir. Bu ikisi müslümanlar için hidayet ve istikamet rehberi, yol göstericisidir. Nitekim Cenâb-ı Hak Kur’ân-ı Kerim’de Resûl-i Ekrem’e imanı, itaati, ittibayı emretmiş ve onu bize “en güzel örnek” olarak takdim etmiştir. Resul-i Ekrem de Kur’ân-ı Kerim’in ahkâmını bizzat yaşayarak ve ümmetine örneklik yaparak öğretmiş, kendisinin yolunu ve izini takip etmemizi, sünnetine uymamızı emretmiştir. Sünnet, bir anlamda Hz. Peygamber’in şahsında Kur’an’ın hayat haline gelişidir. Bundan dolayı müslümanlar, sahabe döneminden başlayarak Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takrirlerini kapsayan sünnetini bizlere ulaştıran hadisleri en sahih rivayet yollarıyla (*tarîk*) sonraki nesillere aktarmak için âdeta insan üstü bir çaba sarfetmiş; rivayetleri önce “mütevâtir”, “sahih”, “hasen”, “zayıf” gibi sınıflara ayırmış, sonra bu sınıfların her birini kendi içinde daha incelikli değerlendirmelere tâbi tutmuşlardır. Bu titiz inceleme ve çabaların bir ürünü olarak, sünnet ve hadisleri konu alan ve geneli itibariyle “ulûmü’l-hadîs” diye anılan farklı ilim dalları ortaya çıkmıştır.

Hadislerin kayda geçirilmesi (*kitâbet*) ve kitaplaştırılmasına (*tedvîn*) yönelik çalışmaların hemen peşinden, henüz h. II. (m. VIII.) asırdan itibaren konulu hadis kitapları tasnif edilmeye başlanmıştır. Sadece sahih hadisleri ihtiva eden (mücerret sahih) ilk hadis eseri ise İmam Buhârî’nin (ö. 256/870) *el-Câmi’u’s-sahîh*’i-dir. Buhârî, bu eseri İslam coğrafyasının belli başlı ilim merkezlerini dolaşarak ve kendilerinden nakilde bulunduğu meşhur hadis hocalarıyla bizzat görüşerek on altı yılı bulan uzun ilmî seyahatler (*rihletü’l-ilm*) sonunda meydana getirmiştir. Eserine aldığı hadis rivayetlerini seçerken onların sahih tarikten gelmiş bulunmasını, rivayet zincirinde (*isnâd*) yer alan râvilerin likâ ve mümârese sahibi olmasını esas almıştır. *Likâ*, hadis rivayet eden bir râvinin hadisi kendisinden aldığı bir önceki râvi ile mutlaka bir araya gelmiş olması, *mümârese* ise birbirlerini tanıyacak kadar bir arada bulunmuş olmaları demektir. Hadislerin sahihliği için râvilerde bu şartları aramanın Buhârî’ye has bir tercih kriteri olduğu belirtilir. Bu yüzden Buhârî’nin eseri, Sünnî İslam dünyasında Kur’ân-ı Kerim’den sonra en önemli kitap olarak kabul görmüş ve bu sebeple yazıldığı zamandan itibaren cami, medrese, dârülhadis gibi ilim müesseselerinin her birinde temel ders kitabı olarak okutulmuş, ezberlenmiş ve nesilden nesile intikal etmiştir. *el-Câmi’u’s-sahîh* aynı zamanda üzerine başka hiçbir hadis eserine nasip olmadığı kadar çok şerh, hâşiye ve ihtisar çalışması yapılan bir eser olma niteliğini de kazanmıştır.

İslam coğrafyasının her yerinde ve dünyadaki diğer kütüphanelerde binlerce yazma nüshası bulunan *el-Câmi’u’s-sahîh*’in IV. (X.) ve V. (XI). asırlardan günümüze ulaşabilen erken tarihli birtakım yazma nüshaları tespit edilmişse de bu nüshalar “kıta” olarak nitelenebileceğinden eserin tamamını ihtiva etmemektedir. Bu yayın vesilesi ile tıpkıbasımı yapılan Murad Molla Kütüphanesi nüshası ise günümüzde tespit edilebilen eksiksiz en eski tarihli *Sahîh-i Buhârî* nüshası olması itibariyle dikkat çekmektedir.

Sahîh-i Buhârî’nin Ebû Zer rivayetinin “Bâcî – Sadeî” tarikiyle günümüze ulaşmış olması bu nüshanın bir diğer önemli özelliğidir. Zira Buhârî’nin talebesi Firebrî’nin (ö. 320/932) üç talebesine ait nüshaları esas alıp her birini rumuzla göstermek suretiyle nüsha farklılıklarına işarette bulunan Ebû Zer el-Herevî (ö. 434/1043), bundan on asır evvel âdeta günümüz tahkik kurallarını uygulayarak tenkitli bir *Sahîh-i Buhârî* nüshası meydana getirmiştir. Ebû Zer rivayetini ihtiva eden elinizdeki *Sahîh-i Buhârî* nüshası, Mağrip yazısı kullanılarak 550 (1155) yılında istinsah edilmiştir. Endülüs’teki muteber nüshalarla gerekli kontrolleri yapılan

ve üzerinde Endülüslü âlim Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf İbn Saâde'nin (ö. 565/1170) el yazısı ile icazeti bulunan bu mühim *Sahîh-i Buhârî* nüshası, telif geleneğimizde nüsha mukabelesinin nasıl yapıldığına dair önemli ipuçları da barındırmaktadır.

Bu *Sahîh-i Buhârî* nüshası, genç araştırmacı Aziz Ençakar tarafından Murad Molla Kütüphanesi'nde keşfedilip niteliğinin tespiti amacıyla Suriyeli araştırmacı Dr. Muhammed Mücîr el-Hatîb'e takdim edilmişti. İlmî ve tarihî açıdan çok kıymetli olduğu Dr. el-Hatîb'in incelemeleri ile daha da netleşen bu nüshanın, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından II-VI. (VIII-XII.) yüzyılların İslam ilim ve düşünce tarihini çok yönlü aydınlatma hedefiyle yürütülen "Erken Klasik Dönem Projesi" kapsamında tıpkıbasım yoluyla ilim dünyasına kazandırılması düşünülmüştü. Ancak söz konusu yazma nüshanın Türkiye'nin millî kültürel varlığının bir parçası olduğu da dikkate alınarak nüshanın yayım süreci, bu tür müşterek faaliyetleri hedefleyerek kurumumuzun 2015 yılında bir iş birliği protokolü imzaladığı Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı ile birlikte planlanmış ve gerçekleştirilmiştir.

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'na müşterek bir yayın olmasını teklif ettiğimizde kurum bünyesinde 2015 yılında başlatılan nüsha tarama faaliyeti kapsamında Türkiye kütüphanelerinde kayıtlı 1500'den fazla *Sahîh-i Buhârî* nüshasının incelendiği ve bu kadim nüshanın da tespitinin yapıldığı, ayrıca yine *Sahîh-i Buhârî*'nin Ebû Zer rivayetine dair başka kadim nüshaların da tespit edildiği ifade edilmiştir. Bu yeni durum da göz önünde bulundurularak projenin iki aşamalı olması hedeflenmiştir. Son dönemde klasik metin yayıncılığına getirdiği yeni bir solukla kaliteli tıpkıbasım yayıncılığı da yapan Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı ile İslam ilim geleneğinin ürünlerini özellikle tahkikli neşir yoluyla günümüz ilim dünyasına kazandırmayı hedefleyen İslâm Araştırmaları Merkezi'nin müşterek yayını olarak ortaya çıkan ve bir cildi inceleme yazıları ve fihristten oluşan bir tanıtım kitabı, diğer cildi tıpkıbasım olmak üzere iki cilt halinde yapılan bu *Sahîh-i Buhârî* neşri, hedeflenen projenin ilk adımını teşkil etmektedir. Projenin ikinci adımı olarak ise bahsi geçen diğer yazma nüshalar da dikkate alınarak İslâm Araştırmaları Merkezi tarafından *Sahîh-i Buhârî*'nin Ebû Zer rivayetinin tahkikli neşrinin yayımlanması hedeflenmektedir.

Sahîh-i Buhârî araştırmalarında bir dönüm noktası teşkil edecek olan bu mühim nüshanın tıpkıbasımını birlikte gerçekleştirmekten onur duyduğum Türkiye Yazma Eserler Kurumu'nun değerli başkanı, ilim adamı Prof.Dr. Muhittin Macit ile Çeviri ve Yayım Dairesi Başkanı Doç.Dr. Ferruh Özpilavcı'ya teşekkürlerimi sunuyorum. Sürecin bütün yönetimini üstlenen İslâm Araştırmaları Merkezi Başkan Yardımcısı ve Yayın Kurulu Başkanı Doç.Dr. M. Suat Mertoğlu başta olmak üzere, Türkçe inceleme yazısı kaleme alan ve aynı zamanda projenin koordinatörlüğünü yapan yazma eser uzmanı Arafat Aydın'a, kaleme aldığı Arapça inceleme yazısı ile nüshanın değerini ortaya çıkaran Dr. Muhammed Mücîr el-Hatîb'e, ayrıca başta bu kıymetli nüshayı keşfedip kurumumuzu haberdar eden Aziz Ençakar olmak üzere çeviri, ilmî redaksiyon ve son okuma aşamalarında görev alan bütün değerli araştırmacı ve uzmanlara şükranlarımı sunuyorum.

Prof.Dr. Raşit Küçük

İSAM Başkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	4
SUNUŞ	6
KISALTMALAR	10
KATALOG BİLGİSİ	11

İNCELEME YAZILARI

İSTANBUL'DA ORTAYA ÇIKAN BİR ENDÜLÜS HAZİNESİ: EBÛ ZERR'İN BUHÂRÎ RİVAYETİNİN EŞSİZ NÜSHASI

Muhammed Mücîr el-Hatîb

Giriş	15
I. İmam Buhârî'nin Kısa Biyografisi	17
II. <i>el-Câmi'ûs-sahîh</i> ve Onu İmam Buhârî'den Nakleden Râviler	18
1. Nesefî Rivayeti	19
2. Hammâd b. Şâkir Rivayeti	19
3. Firebrî Rivayeti	19
4. Pezdevî Rivayeti	19
5. Mehâmilî Rivayeti	19
III. Ebû Abdullah el-Firebrî'nin <i>el-Câmi'ûs-sahîh</i> Rivayeti	19
1. <i>el-Câmi'ûs-sahîh</i> 'i Firebrî'den Nakledenler	21
2. İki Önemli Uyarı	23
IV. Hâfız Ebû Zerr'in Kısa Biyografisi	23
1. Hocaları	23
2. Kendisinden Hadis Rivayet Edenler	24
3. Hakkında Söylenenler	24
4. Eserleri	25
5. Vefatı	25
6. <i>el-Câmi'ûs-sahîh</i> 'in Hâfız Ebû Zer'den Rivayeti	25
7. Ebû Zerr'in Vasiyeti	26
8. Ebû Zer Nüshasının Âkıbeti	26
9. <i>el-Câmi'ûs-sahîh</i> 'i Ebû Zer'den Nakleden Endülüslü ve Mağripli Râviler	27
10. Kadı Ebû Ali es-Sadeî'nin İmam Ebû'l-Velîd el-Bâcî'den Rivayetinin Nüshası	30
a. Kadı Ebû Ali es-Sadeî	30
b. Sadeî Nüshası	30
V. Üzerinde İbn Saâde'nin Hattı Bulunan Elinizdeki <i>el-Câmi'ûs-sahîh</i> Nüshasının Tanıtımı	31
1. <i>el-Câmi'ûs-sahîh</i> 'in Bu Nüshası Üzerinde Bulunan Semâ Kayıtları	34
a. Birinci Semâ Kaydı (Muhammed b. Yûsuf b. Saâde'den)	35
b. İkinci Semâ Kaydı	36
c. Üçüncü Semâ Kaydı	37
d. Dördüncü Semâ Kaydı	38
2. Üçüncü Sayfanın Baş Tarafında, Kitap Adının Üstünde Yer Alan Kayıt	40

3. Kitabın Başladığı Sayfada, Bismelenin Üstünde Yer Alan Kayıt	40
4 Hâşiyedeki Yazılar	40
5. <i>el-Câmi'ûs-sahîh</i> 'teki Hadislerin Sayısı	41
6. Sadeî → Bâcî → Ebû Zer İsnadıyla Gelen Biyografik Notlar	42
7. <i>Sahîh-i Buhârî</i> 'nin Okunması Bittiğinde Küşmîhenî'nin Yaptığı Dua	42
VI. İmam Buhârî'nin <i>el-Câmi'ûs-sahîh</i> 'inin Hâfız Ebû Zer el-Herevî Rivayetinin Ebû Abdullah İbn Saâde → Kâdî Ebû Ali es-Sadeî Kanalıyla Gelen İsnadı	43
EK: <i>Sahîh-i Buhârî</i> 'nin Rivayet ve Nüsha İsnadını Gösteren Şema	46
Kaynakça	47

SAHÎH-İ BUHÂRÎ'NİN EBÛ ZER RİVAYETİNİN TÜRKİYE'DEKİ MAĞRİP HATTI KADİM NÜSHASI

Arafat Aydın

Giriş	51
I. Ebû Zer el-Herevî ve <i>Sahîh-i Buhârî</i> Rivayeti	55
1. Ebû'l-Velîd el-Bâcî ve Nüshası	58
2. Ebû Ali es-Sadeî ve Nüshası	60
3. Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf b. Saâde ve Nüshası	62
4. Ebû'l-Velîd İbnü'd-Debbâğ ve Nüshası	63
II. Murad Molla Kütüphanesi Nüshası	65
1. Fizikî Özellikleri	65
2. Hat Özellikleri	66
3. Müstensihi, İstinsah Tarihi ve Yeri	66
4. İstinsaha ve Mukabeleye Esas Alınan Nüshalar	67
5. Nüshanın Endülü's'ten İstanbul'a İntikali	67
6. Musannifek'in Temellük Kaydı ve Nüshadaki Mühürler	68
7. Murad Molla Kütüphanesi	71
III. Nüshayı Diğer Buhârî Nüshalarından/Neşirlerinden Ayıran Hususiyetler	72
1. Hadisler	72
a. 874 ve 875. Hadisler	72
b. 3710. Hadis	73
c. 3714, 3715 ve 3716. Hadisler	73
d. 4555. Hadis	74
e. Mükerrer Yazılan 5150 Numaralı Hadis	74
f. Hadisler Hakkında Yapılan İzahlar	75
g. Hadislerin Veriliş Sırası	76
2. Bablar	76
Kaynakça	79

FİHRİST

KATALOG BİLGİSİ

Arşiv Kayıt	: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Murad Molla, nr. 577
Eserin Adı	: <i>el-Câmi'ü's-sahîhu'l-müsnedü'l-muhtasar min hadîsi Rasûlillâh sallallâhü aleyhi ve sellem</i>
Müellifi	: Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim el-Buhârî el-Cu'fî (194-256/810-870)
Müstensihi	: Belirtilmemiş
İstinsah Tarihi	: 3 Şâban 550 (2 Ekim 1155)
İstinsah Yeri	: Belirtilmemiş
Hat Türü	: Mağrip (Endülüs) Yazısı
Nüshanın Ebadı	: 270 x 220 mm. (% 30 büyütülerek basılmıştır)
Yazı Sahasının Ebadı	: 175 x 145 mm.
Varak Sayısı	: 260
Sayfada Satır Sayısı	: 49
Notlar	: Nüsha Abdülazîz el-Buhârî'ye (ö. 730/1330) ait <i>et-Tahkîk</i> adlı, fıkıh usulüne dair hacimli bir eserle başlamakta, bu eser yarım bırakılıp deriden mâmul 9. varakta fevâid kayıtlarına geçilmektedir. Devamında <i>Sahîh-i Buhârî</i> metni eksiksiz bir şekilde 260 varak halinde yer almaktadır. 20 ve 239. varaklarda deri (parşömen), kalan 257 varakta ise âharlı kâğıt kullanılmıştır. Üzerinde erken tarihli semâ kayıtları mevcuttur. Zahriyede eserin Musannifek'e (ö. 875/1470) ait olduğunu bildiren temellük kaydı onun mührü ile birlikte yer almaktadır. Yazma nüshanın muhtelif yerlerinde Fâtih Sultan Mehmed'e ait olduğu tespit edilen mühür bulunmakta, ilk ve son varakında ise Murad Molla Kütüphanesi'nin vakıf mührü yer almaktadır. Eserin yoğun yıpranmaya mâruz kalmış olan ve şemse, miklep, sertap gibi unsurları bulunmayan cildi sonraki dönem özelliklerini taşımaktadır. Siyah is mürekkebinin kullanıldığı metin boyunca yer yer kırmızı mürekkeple yazılmış notlara rastlanmaktadır. Eserin herhangi bir yerinde tezhibe yer verilmemiştir.

İSTANBUL'DA ORTAYA ÇIKAN BİR ENDÜLÜS HAZİNESİ: EBÛ ZERR'İN BUHÂRÎ RİVAYETİNİN EŞSİZ NÜSHASI

Muhammed Mücîr el-Hatîb*
çev. Muhammed Beyler

GİRİŞ

Bismillâhirrahmânirrahîm

Hamd, hak din olan İslam'ın yolunu gösteren işaretleri aydınlatan, kulu ve resulü Muhammed aleyhisselâma Kur'ân-ı Kerim'i indiren, onun açıklamasını (*beyân*) hikmet ve sünnet ile dosdoğru yol üzere vahyeden Allah'adır. Salâtüselâm yüce ahlâk sahibi Muhammed aleyhisselâmın, onun âli seyyid şeriflerin, âdil ve güvenilir ashabının, kıyamet gününe kadar onların izinden gidecek güvenilir muhaddis, fakih ve diğer âlimlerin üzerine olsun.

Şüphesiz ki Allah Teâlâ hakikat için işaretler dikmiş, bu din için kendisinin “Kim resule itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!” (en-Nisâ 4/80) sözünü belleyen ve vefatından sonra resule itaatin ancak onun sünnetine uymakla ve getirdiği din ile amel etmekle olacağını bilen kişiler yaratmıştır. Bu sebeple onlar Allah resulünün mesajını kendisinden hadis ve sünnet olarak aldıktan sonra onu tebliğ görevini bir emanet olarak üstlenip aynen işittikleri gibi aktarmış ve ümmetin kendilerinden sonraki nesillere taşımışlardır. Bu emaneti alanlar da onu bütün sünnet ve hadisler tedvin edilinceye kadar tebeu't-tâbiînden, onlar tâbiînden, onlar da sahâbeden rivayet etmek suretiyle kendilerinden sonrakilere naklin en güvenilir ve yazının en doğru şekliyle aktarmışlardır.

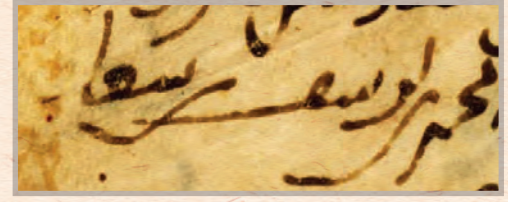
Tedvinde bulunan âlimlerin bir kısmı hadisleri konularına göre tasnif etmeyi tercih ederken diğer bir kısmı sahâbe râvilerine göre tasnif etmeyi tercih etmiştir. Bazıları kendini merfû hadislerle sınırlarken bazıları merfûlarla birlikte mevkuf ve maktû rivayetleri de yazmışlardır. Yine kimileri kendilerine ulaşan bütün rivayetleri toplamayı amaçlarken kimileri de aynı konudaki hadisler arasında seçim yapmaya özen göstermişlerdir. Bazıları bütün râvilerden rivayette bulunurken bazıları da onlar arasında tercihe gidip ehil olanlarını delil olarak kullanmış, hadis münekkitlerinin ehil bulmadıklarının rivayetlerini kabul etmemişlerdir.

Müslümanların imamlarının en büyüklerinden ve seçkin muhaddislerin en yücelerinden biri imam, hüccet, şeyhülislâm, emîrül-mü'minîn fi'l-hadîs Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim b. Mugîre el-Buhârî el-Cu'fî'dir (ö. 256/870). O, rical tercihi, hadis seçimi ve hadislerin konularına göre isabetli bir şekilde tasnifi hususlarında orijinal bir yöntem benimsemiştir. *el-Câmi'û's-sahîhu'l-müsnedü'l-muhtasar min hadîsi Rasûlillâh sallallâhü aleyhi ve sellem* adlı kitabında Allah resulünden müsnet olarak rivayet edilen hadislerden sadece kendi yöntemine göre sahih olanlarına yer vermiş, isnadı sahih olmayan ve ricali âdil bulunmayanlarını eserine almamıştır.

* Dr. Muhammed Mücîr el-Hatîb el-Hasenî ed-Dımaşkî, Dârü'l-hadîsi'n-Nûriyye hocası.

med b. Muhammed b. Abdüsselâm el-Murâdî.¹⁰⁴ Allah her ikisini de ilme ve onunla amel etmeye muvaffak eylesin. Ben kendilerine bu kitabı, *Bernâmeç*'imde adları, müellife kadar ulaşan isnatlarıyla birlikte açıkça zikredilen değerli hocalarımdan -Allah onların hepsinden razı olsun- naklen rivayet ettim. Yukarıda geçen Ebû Bekir'in babası değerli fakih, el-hâc, sâhibü'l-ahkâm Ebû Abdullah Muhammed b. Abdüsselâm b. Muhammed¹⁰⁵ Ebû Bekir Muhammed bu kitabı bana 535 senesinden önce okumuştur. Yine bana aynı tarihte İbn İshak'ın *Siyer*'ini, Tirmizî'nin *el-Câmi'u'l-kebir fi's-sünen*'ini ve Müslim'in *Sahih*'inin bir kısmını okumuştur. Ben onların hepsine, bunları ve başka kitaplardan dilediklerini benden rivayet etme izni verdim. Ancak benim *Bernâmeç*'imde yer alsın veya almasın söz konusu rivayetlerin onlar nezdinde benim rivayetlerim olduğu, sahih olmalıdır. Başarı ancak Allah'ın yardımıyla gerçekleşir. O'ndan başka rab yoktur.

İşbu semâ kaydı, noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'a muhtaç olan Muhammed b. Yûsuf b. Saâde tarafından 555 [1160] yılı Şâbân-ı şerif ayında yazılmıştır. Hamd, şanına lâyıık bir şekilde Allah'a, salavatı onun peygamberi, resulü ve ku[lu] olan Efendimiz Muhammed'e olsun.

el-Câmi'u's-sahih'in bu nüshasının İbn Saâde'den semâî, istinsahından beş yıl sonradır. İbn Saâde üç kişiye icazet vermiştir ki ben birinin biyografisine ulaşamadım, diğer ikisi de bir çocuk ve babasıdır. İbn Saâde baba hakkında eskiye dayanan birtakım bilgiler zikretmiş ki bunlar, emin olmamakla birlikte, bana bu müstensihin söz konusu baba yani Ebû Abdullah Muhammed b. Abdüsselâm el-Murâdî olduğunu düşündürmektedir. Nitekim İbn Saâde onun biyografisinde yazısının güzel, zaptının iyi olduğunu ve çok hadis yazdığını belirtmiştir. Allah kendisine rahmet eylesin. Gerçekten de nüshaya bakıldığında zaptın iyi, yazının da güzel olduğu görülmektedir. Ayrıca onun verrâkların nüshalarından olmadığı da açıktır. Allah Teâlâ en iyisini bilendir.

b. İkinci Semâ Kaydı

Bu ciltte bulunan İmam Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sahih*'ini İbnü's-Şarkî diye bilinen fakih, seçkin, erdemli, faziletli, asil, müçtehit, zeki Ebü'l-Hasan Ali b. Ebû İshak b. Abdülazîz el-Hacrî benden sema yoluyla -bir kısmını kıraat yoluyla- almıştır. Allah onun hedeflerini büyük kılsın, lutuf ve keremiyle her iki cihanda onu emeline ulaştırsın.

Bu eseri fakih, kadı Ebû Abdullah b. Ebü'l-Kâsım b. Amîre el-Merî'den¹⁰⁶ ben kendisine okumak suretiyle tahdis ettim.

O, bunu bana şu büyük hocalardan tahdis etti:

Kıraat yoluyla; fakih müfessir Ebü'l-Hasan b. Zügaybe el-Cüzâmî,¹⁰⁷ fakih hâfız Ebû Bekir İbn Esved, İbn Attâb ve diğerlerinden.

Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Ebü'l-Halîl Müferric el-Ümevî el-İşbîlî'nin babasıdır ki o zat meşhur bir âlim olup 637'de (1239) vefat etmiştir.

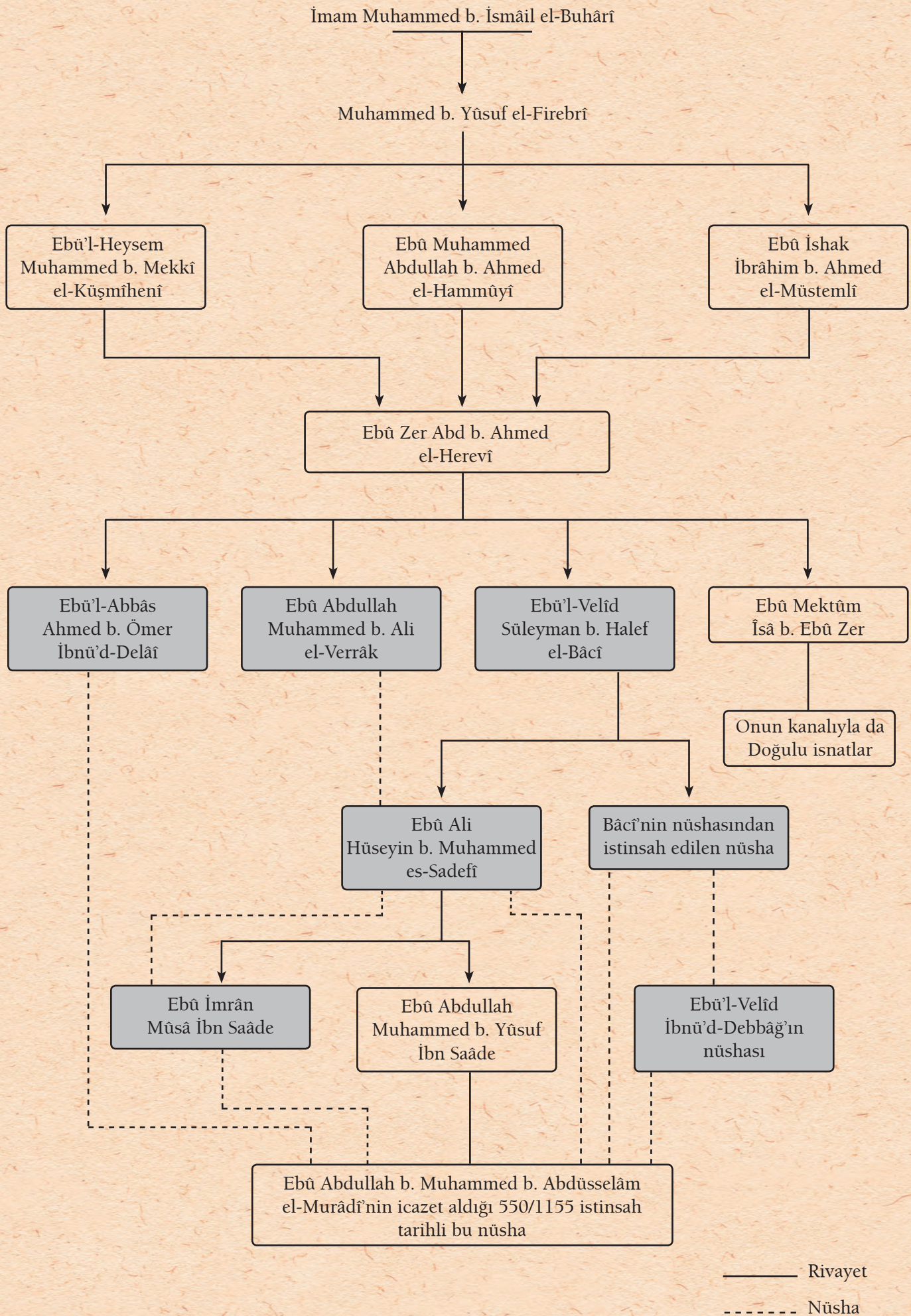
104 Mürsiyeli olup Merakeş'e yerleşmiştir. Fakih ve edip biri olan bu zat 608'de (1211) vefat etmiştir. İbnü'l-Ebbâr'ın *et-Tekmile li-Kitâbi's-Sıla* adlı eserinde (II, 286) biyografisine yer verilmiştir. Merrâküşi'nin *ez-Zeyl ve't-tekmile*'inde (IV, 413) babasının biyografisinde geçtiği üzere kadılık görevinde bulunmuştur.

105 İbnü'd-Debbâğ ve Ebû Abdullah İbn Saâde'den hadis dinleyip almış, Ebû Ca'fer b. Ebû Ca'fer'den fıkıh ilmini tahsil etmiştir. İbnü'l-Ebbâr *et-Tekmile*'inde (II, 185) onun hakkında şöyle demiştir: "Hattı güzel, zaptı iyi idi." Merrâküşi de *ez-Zeyl ve't-tekmile*'inde (IV, 413) onun 511 tarihinde doğduğunu belirtmiş ve vefat tarihi olarak 564 (1168) yılını zikretmiştir.

106 Muhammed b. Ebü'l-Kâsım Halef b. Muhammed b. Amîre, Meriye'de doğmuştur. Merakeş'e yerleşmiş ve 576'da (1180) orada vefat etmiştir. Bk. Merrâküşi, *ez-Zeyl ve't-tekmile*, IV, 207.

107 Üzerine dabbe işareti konmuştur (*Dabbe*, sahih bir rivayetle geldiği halde yanlış veya noksan olduğu zannedilen kelime yahut ibarenin üzerine yazılan ve başı "sâd" harfine benzeyen işaretir (ص), bk. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 53 [çev.n.]).

EK: SAHÎH-İ BUHÂRÎ’NİN RİVAYET VE NÜSHA İSNADINI GÖSTEREN ŞEMA

SAHÎH-İ BUHÂRÎ’NİN EBÛ ZER RİVAYETİNİN TÜRKİYE’DEKİ MAĞRİP HATTI KADİM NÜSHASI

Arafat Aydın*

GİRİŞ

İslam telif geleneğinde bilginin yazı ile kayıt altına alınması, İslam’ın doğuşu ve Kur’ân-ı Kerim’in nâzil olmaya başlamasıyla eş zamanlıdır. Ancak özellikle ilk dönemlerin imkânları göz önünde bulundurulduğunda bir bilginin yazılmış olması onun aslına uygun muhafazası ve rivayeti için yeterli görülmemiş, yazılı metinlerin muhafazası ve sonraki nesillere intikali için belirli kurallar konulmuştur. Kaynaklarda hadis tahammül ve eda yolları olarak “semâ”, “kıraat/arz”, “münâvele”, “mükâtebe” ve “icazet” gibi başlıklar altında dile getirilen bu kurallara büyük oranda riayet edilmiştir. Nasıl ki bir hadis geçerli rivayet yöntemleriyle bir hocadan alınıp isnatlı bir şekilde nakledilmişse aynı durum hadis mecmualarının ve kitaplarının rivayeti için de söz konusu olmuş, müellifin okumaya ve okutmaya izin verdiği kimseler aracılığı ile kitapların aslına uygun muhafazası ve rivayeti temin edilmeye çalışılmıştır.

Hadis rivayetinin ilk asırlardaki şifahî karakterli ve şahıs (hoca/şeyh) merkezli tabiatı, hadise ve diğer İslamî disiplinlere dair oluşan yazılı literatürün muhafazasına ve rivayetine yönelik geliştirilen yöntemlere de yansımış, bu sayede ilim dünyasına bir eser için “müellif/musannif” olgusu dışında bir de o eseri nakleden “eser/nüsha râvisi” olgusu girmiştir. Bu metot sayesinde yazılı metinler ehil görülen şahıslara âdeti zimmetlenmiştir. İcazet geleneği böyle gelişmiş, hocaların lâıyk gördüğü kimseler o ilmi veya metni okuyabilmiş ve okutabilmişlerdir. Rivayet döneminde hadisler için kullanılan isnat sisteminin yerini ve işlevini devralan icazet sayesinde zamanla ilimlerin ve kitapların isnatları oluşmuştur. Oluşan bu isnatların, ilimlerin ve yazılı literatürün aslına uygun muhafazası ve intikalinde oynadığı rolü ifade etmek üzere “İsnatlar kitapların nesepleridir. İsnadı olmayana itibar edilmez”¹ denmiştir.

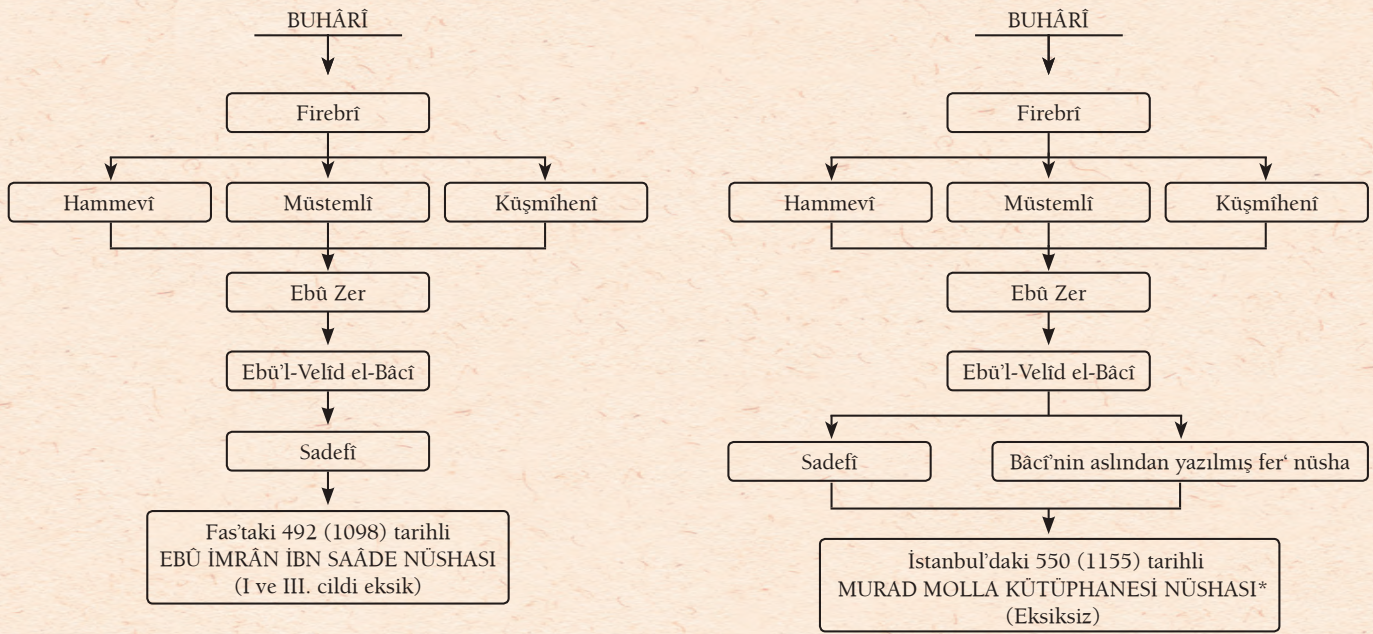
İmam Buhârî’nin (ö. 256/870) *Sahîh-i Buhârî* adıyla şöhet bulan *el-Câmi’u’s-sahîh* adlı hadis kitabının müellifinden sonra geçirdiği süreci genel anlamda ortaya koymak maksadıyla yaptığımız bu çalışmada, *Sahîh-i Buhârî*’nin başlıca nüshalarından olan, Ebû Zer el-Herevî’ye (ö. 434/1043) ait rivayetin Türkiye’de bulunan ve bugün tıpkıbasımına muvaffak olduğumuz Mağrip hatlı kadim bir yazma nüshası tanıtılacak ve bu nüshanın taşıdığı birtakım hususiyetler ortaya koyulacaktır.

355-434 (966-1043) yılları arasında yaşamış olan Ebû Zer el-Herevî (Abd b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah) aslen Horasan muhitinden (Herat) olmakla birlikte ömrünün büyük bir kısmını Mekke’de geçirmiş önemli bir hadis âlimidir. Hadis ilminin çeşitli sahalarına dair telif ettiği eserleriyle bilinse de Buhârî’nin *el-Câmi’u’s-sahîh*’i üzerine yaptığı çalışmasıyla ön plana çıkmıştır. *Sahîh-i Buhârî*’yi Buhârî’nin talebesi Firebrî’nin (ö. 320/932) talebeleri olan Ebû İshak el-Müstemlî (ö. 376/986), Ebû Muhammed el-Hammevî ([حموي] ö. 381/991)² ve Ebü’l-Heysem el-Küşmihenî’den (ö. 389/999) okuduktan sonra bu

* Yazma Eser Uzmanı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

1 “الأسانيد أنساب الكتب ومن لا سند له فهو لقيط” Cümleinin ilk kısmı hemen her sebet ve icâzetnâmede yer almaktadır. Ancak tam hali Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî’nin (ö. 1275/1858) *el-Ikdü’l-ferîd fî uluvvi’l-esânîd* adlı sebetinde zikredilmiştir (bk. Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 731, vr. 2^a).

2 Kelimenin farklı şekillerde zabtı mümkün olup telaffuz kolaylığına binaen “Hammevî” şeklindeki zabtını tercih ettim.

Şema. İbn Saâde nüshası ile Murad Molla Kütüphanesi nüshasının mukayesesi

* Murad Molla Kütüphanesi nüshası, esas alınan iki nüsha ile istinsah edildikten sonra bir de mukabelesi yapılmış, ayrıca Sadeî'nin iki öğrencisi İbnü'd-Debbâğ ve Ebû Abdullah İbn Saâde'nin nüshaları ile de mukabele edilmiştir. İstinsahından yaklaşık yüzyıl sonra ise Ebû Zerr'in asıl nüshası ile mukabelede bulunulmuş bir nüsha ile mukabelesi yapılmış parşömen varaktaki notta ifade edilmiştir.

Bu çalışmaya konu olan, Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı (Murad Molla, nr. 577) *Sahîh-i Buhârî* nüshası, eksiksiz bir Ebû Zer rivayeti olması, erken tarihli ve Mağrip (Endülüs) yazısıyla yazılmış olması ve birçok muteber nüsha ile mukabele edilmiş bulunması yönüyle dikkat çekmektedir. Nüshanın ilk satırının “*Ahberanâ el-Fakîh el-Hâfız Ebû Ali Hüseyin b. Muhammed b. Firru es-Sadeî*” isnadıyla başlaması nüshanın Sadeî'nin talebelerinden birine ait olduğu izlenimini uyandırır da müstensih, adını belirtmediğinden “Bize Sadeî haber verdi” diyen kişinin kim olduğu belli değildir. Ancak müstensih hangi nüshayı esas alarak yazdığını, yazım bittikten sonra hangi nüshalarla mukabele ettiğini ferağ kaydında ayrıntılı bir şekilde ifade etmiştir. Bu açıklamaya göre müstensih, Bâcî'nin aslından yazılmış ve bu asılla tashihi yapılmış bir kopya (*fer'*) nüshayı esas alarak metni bu nüshadan yazdığını, ayrıca Ebû Ali es-Sadeî'nin nüshasını da esas alıp müşkil yerlerde bu nüshaya müracaat ettiğini ifade etmiştir. Yazım bittikten sonra nüshasını Ebû Ali es-Sadeî'nin nüshası ile ve Bâcî'nin aslından yazılmış olan nüsha ile mukabele ettiğini, bununla yetinmeyip şu iki nüsha ile de mukabelede bulunduğunu vurgulamıştır:

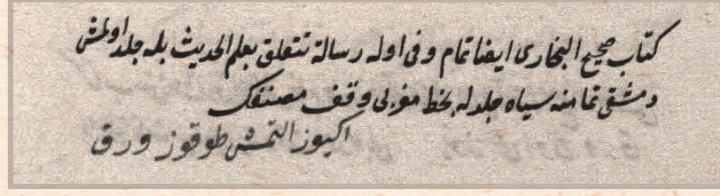
1. Sadeî'nin talebesi Ebû'l-Velîd İbnü'd-Debbâğ'ın nüshası,
2. Sadeî'nin talebesi ve Ebû İmrân İbn Saâde'nin yeğeni Ebû Abdullah İbn Saâde'nin nüshası.

İstinsahından yaklaşık yüzyıl sonra ise, Ebû Zerr'in asıl nüshası ile mukabele edilmiş bir nüsha ile mukabele edildiği, eserin başındaki parşömen varaka not edilen kayıttan anlaşılmaktadır.¹³

Muteber iki nüsha esas alınarak istinsah edilmiş olması başta olmak üzere yazımı tamamlandıktan sonra hem Sadeî'nin nüshası ile hem de Sadeî'nin talebeleri İbn Saâde ve İbnü'd-Debbâğ'ın nüshaları ile kontrol

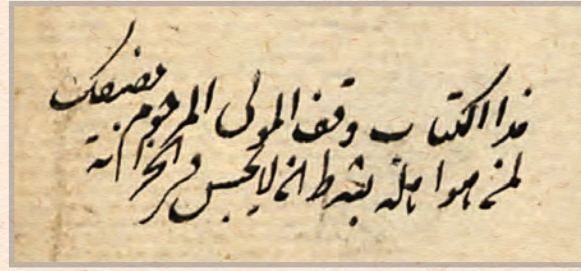
manlık tezi hazırlanmış, ardından bu çalışma “Sahîh-i Buhârî Nüshalarına Dair Yeni Bulgular II: es-Sagâni Nüshası ve Türkiye Kütüphanelerindeki Yazmaları” adıyla makale olarak yayımlanmıştır (bk. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, XVI/2 [2016], s. 7-50). Sagâni'nin (ö. 650/1252) aynen Ebû Zer gibi Müstemlî, Hammevî ve Küşmihenî nüshalarını esas aldığı, ancak kendi nüshasını bu üç nüshaya ilave olarak Firebrî'nin yaşadığı dönemde yazıldığı ve üzerinde Firebrî'nin tashih notlarının bulunduğu ifade edilen kadim Bağdat nüshasını da esas almak suretiyle oluşturduğu düşünülürse Ebû Zer tarafından başlatılan, farklı rivayetleri tek nüshada cemetme faaliyetinin Sagâni tarafından bir adım öteye taşındığı ifade edilmelidir.

13 Zamanla iyice silik hale gelmiş ve okunması oldukça güç olan bu kayıt ile nüsha üzerindeki diğer kayıtları çözümleyerek çalışmamız esnasında istifademize sunan Dr. Muhammed Mücîr el-Hatîb'e şükranlarımızı sunarız.

Resim 24. Fatih Kütüphanesi'nin II. Bayezid devrinde hazırlanan defterinde nüshanın anlatıldığı pasaj (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, nr. D 0559, s. 45)

Eserin cilt kapağından sonra, zahriye sayfasından önce yer alan vikâye varakında nüshanın Musannifek eliyle vakfedildiği belirtilmiş, *Sahîh-i Buhârî*'nin 94b-95a ve 258b-259a varaklarında ise karşılıklı olarak tüm sayfayı kaplayan vakf (وقف) yazısı nüshada yer almıştır.

Resim 25. Kitabın Musannifek tarafından vakfedildiğini bildiren yazı (vikâye varakı)

Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda VIII (XIV.) asrın ikinci yarısında Mısır'da izini bulduğumuz Murad Molla Kütüphanesi nüshası IX (XV.) asrın ortalarına doğru Horasanlı âlim Musannifek'in temellükünde kendini göstermiş ve Musannifek eliyle İstanbul kütüphanelerindeki yerini almış görünmektedir.

Nüshanın baş tarafındaki *et-Tahkîk* isimli kitabın zahriye sayfasına not edilen temellük kaydında “Şeyh Ali b. Mecdüddin eş-Şâhrûdî el-Bistâmî'nin kitaplarındandır” denildikten sonra bu kaydın yazılış tarihi “[8]47 (1443) yılının Rebîulâhir ayı” olarak zikredilmiş ve bu kaydın Şâhrûd Bistâm'da yazıldığı ifade edilmiştir. Bu kaydın günümüzde İran sınırları içinde kalan Şâhrûd şehrine ve bu şehrin küçük bir beldesi olan Bistâm'da yazıldığı tarihte, *et-Tahkîk* isimli eserin devamında *Sahîh-i Buhârî* nüshasının bulunup bulunmadığı ise belirsizliğini korumaktadır. Ancak aynı temellük kaydında -sonradan yazılıp yazılmadığı kesin olmamakla birlikte- benzer bir hat ile nüshanın 269 varak olduğunun ifade edilmiş olması, *et-Tahkîk*'in devamında *Sahîh-i Buhârî*'nin de yer aldığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Resim 26. Musannifek'in temellük kaydı ve mührü

FİHRİSTE DAİR NOT

Günümüzde *Sahîh-i Buhârî*'ye yapılan atıflar bab rakamları üzerinden yaygınlaşan yöntemle yapıldığından fihrist kısmının hazırlığı buna göre yapılmıştır. Her bir bab başlığının tam metni yazılmış, her kitapta 1 rakamından başlamak suretiyle babların önüne rakam konulmuş, karşısına ise yazma nüshanın varak numarası -varakların ön (a) ve arka (b) yüzüne işaretle bulunmak suretiyle- yazılmıştır.

Murad Molla Kütüphanesi nüshasında tekrar edilen ve birleştirilen bablar söz konusu olabildiği gibi babların veriliş sırasında birtakım takdim-tehirler de olabilmektedir. Dolayısıyla nüshada bab numaralarının esas alındığı yaygın atıf usulüne göre bir-iki bablık takdim-tehir söz konusu olabilmektedir.

Varak bitiminde sayfanın sol alt tarafına bir sonraki varakın başlangıç kelimesinin (*reddâde/ta'kibel müşîr*) yazılması usulü, İslâm yazmalarının en temel karakteristik özelliği olmasına rağmen Murad Molla Kütüphanesi nüshasının müstensihi böyle bir yazım usulü benimsememiştir. Ayrıntılı bab fihristinin hazırlanmasına başlamadan önce nüshanın varak eksiğinin bulunup bulunmadığı veya varakların birbirinin devamı olup olmadıkları hususu tek tek kontrol edilmiştir. Nüshanın eksik varağının olmadığı görülmüş, karşılaşılan tek sıra dışı durum ise 104 numara ile yer alması gereken varakın yanlışlıkla on üç sıra evvel 91 numara olarak yer alması olmuştur. Nüshanın fotoğraflanması tamamlandıktan sonra görsellerin montajında bu karışıklık giderilmiş, nüshada 91 numara ile yer alan varakın montajı doğru yere (104 numaralı varakın önüne) yapılmıştır.

Henüz 15. varaka rakam yazımının unutulmuş olması dolayısıyla daha eserin başından itibaren varak rakamlarında yanlışlığın vuku bulmuş olması ise ayrıca ifade edilmelidir. Bu durum göz önünde bulundurulurken tıpkıbasım cildinin varaklarının sağ ve sol alt köşelerine bilgisayar hattı ile varak numaraları tarafımızdan yazılıp a ve b yüzleri ayrıca ifade edilmiş (174^a, 174^b gibi), ayrıntılı bab fihristindeki tüm atıflar bu rakamlara yapılmıştır.

Bab fihristi hazırlanırken göz önünde bulundurulmuş bir diğer özel durum ise bablarda yer alan ayet lafızlarının imlâsı ile ilgilidir. Âyetlerin yazımında resm-i Osmânî esas alınmış, kıraat farklılığından kaynaklanan farklı yazımlar zaten nüshada mevcut olduğundan bu duruma fihristte ayrıca işaretle bulunulmamıştır.